

Skogsbiologi och Utvecklingshistoria Kring Skogen Arbores

Under juli månad 2017 har en debatt pågått om en planerad fällning av cirka 55 tallar i Skogen, nymärkta med svart färg. Med anledning av att det framförts ett flertal otydligheter om själva skogen samt om dess historiska ursprung har undertecknad, som bor granne med skogen, på egen hand gjort en enkel och förtydligande utredning, som härmed följer för den, som är intresserad.

Skogens ålder

Jag äger skog i Värmland men är inte skogsutbildad. Med etablerad metodik (och hjälp av docent Mats Nicklasson på Skogsvetenskapliga Institutionen i Alnarp) har jag åldersbestämt främst tallarna. Följande är av intresse.

Endast två svarttallar (*Pinus nigra*) finns kvar. Vad jag tror mig minnas fanns svarttallar bland träden, som fälldes av stormen i september 1969 norr om Årrestigen. Resten av de cirka 130 tallarna är vanlig tall eller nordisk tall (*Pinus sylvestris*).

Svarttallarna står vid Skogens norra gräns. Det östra, mycket kraftiga trädet bedöms ha en ålder, som stämmer med Sällskapet Arbores stiftande 1886, alltså 130 år gammalt. Det västra var lite svårbedömt men är säkert planterat flera år före 1900. Två ytterligare svarttallar fälldes i stormen natten den 4-5 december 2013, som var den mest märkbara stormen sedan september 1969. Väderstationen i tornet 100 meter norrut uppmätte 29.9 meter i sekunden vid midnatt. Dessa träd stod mindre än en meter från varandra och uppvisade olika ålder. Det ena kunde räknas tillbaka till cirka 1889 det andra till 1906-1907.

(Till konstrundan 2014 gjorde jag en installation vid den äldre stubben: ”Biologisk kalender från 1886. Tallen pekar ut”. Flera rader små spikar i olika färger i årssringarna i stubben återspeglade årtalen för listade världshistoriska händelser, svensk historia, viktiga upptäckter, uppfinningar, vetenskap, och konst, såsom allt utvecklats under tallens levnad.)

För de stora, vanliga tallarna kommer man fram till planteringen 1906-1907 (se nedan). De är alltså 110 år gamla. Förmodligen planterades ett mindre antal träd vid eller strax efter Sällskapets bildande 1886 men flertalet vid den stora omgången 1906-1907. Jag har även åldersbestämt en stubbe efter stormen 1969, även det trädet var från 1906-1907. Små, vanliga tallar är troligen självsådda.

Åren 1906-1907 skedde alltså den stora planteringen på hela ön med hjälp av skolklasser från Göteborg. Arkiven uppger att 76.500 plantor sattes, mest tall och gran, men även ek, björk, ask, lönn och rönn. I särskilda planteringar som i alléer förekom även alm, lind, och oxel.

Utländska arter som rödblåg sykomorlönn eller tysklönn, svarttall, koloradogran eller kalifornisk silvergran, cembratall eller brödtall, gultall eller guldtall, lärkträd, blågran och vitgran fanns även med.

Syftet med planteringarna

Syftet med planteringarna var att göra ön grön igen. Bilder från tiden för Sällskapets bildande 1886 visar att ön i stort sett var kal.

När landet höjde sig ur havet efter istiden var björk och tall de första träden, som vandrade in från Danmark, då sammankopplat med den svenska landmassan. Långt senare, när klimatet förbättrades omkring 8.500 år f. Kr., började hassel, ek, lind, alm, ask blanda sig in i skogsbeståndet. Man anser att de större öarna var väl bevuxna med blandskog, när människan blev bofast.

Men skogen konsumerades till hus, skeppsbyggnad och bränsle, bl.a. till trankokerierna.

Anledningen till att flertalet träd, som planterades, blev barrträd kan man finna formulerat i källorna. Viktigt var att år 1890 påbörjades det som senare kom att bli det legendariska Kustsanatoriet på Skäret (Styrsö Kustsjukhus, Frank Engelbrektsson, B4Press, 2007). Barnläkaren Peter Silfverskiöld (1854-1940), överläkaren på Kustsanatoriet, kom att tillsammans med Sällskapet Arbores stiftare, bankmannen Gustav Årre (1849-1924), engagera sig hårt i arbetet med planteringarna på ön. Silfverskiöld var ordförande i Sällskapet 1899-1909, således under perioden med de omfattande planteringarna.

Kopplingen till tuberkulos är intressant och tydlig. Barrträdens läkande inverkan på sjukdomen hade noterats tidigt, och sanatorier över landet placerades gärna i barrskogsområden, helst vid kusten. Redan 1892 kom i den vetenskapliga tidskriften Lancet den första rapporten, som visade att ozonet, O₃, som bildas särskilt rikligt av just barrträd, hade en gynnsam inverkan på tuberkulos-infekterade lungor. Sol och frisk luft bidrog. Kirurgiska ingrepp i lungorna användes för att motverka spridning.

Det var alltså en trevande och sökande behandling, som man provade, men ofta förgäves. Effektiva läkemedel mot folksjukdomen uppträdde först i mitten av 1900-talet. Den första behandlingen av patienter med PAS skedde 1944 på Barnsjukhuset i Göteborg och strax därefter med streptomycin i USA. PAS (para-aminosalicylsyra) utvecklades av Jörgen Lehmann (1898-1989), professor vid Sahlgrenska och en äldre kollega till mig. Han upptäckte även 1940 den första medicinen mot blodpropp, Apekumarol. Han föreslogs flera gånger men erhöll aldrig Nobelpriset i medicin.

Silfverskiölds entusiasm för plantering av barrskog var alltså även ett led i hans professionella verksamhet.

Inspektionen av skogen

Jag har haft hjälp av två skogsutbildade sakkunniga på kort besök. Den ena är lantbrukare med akademisk examen, den andra är skogsägare och tidigare chef för en träindustri. De blev informerade om den aktuella debatten.

Rent allmänt är tallbeståndet mycket friskt och utan tecken på röta. För att vara vanlig tall och endast 110 år är träden välvuxna och stora jämfört med ordinär tallskog, troligen på grund av gynnsamma växtbetingelser med mycket ljus. (Den äldsta tallen i vårt land har en uppmätt ålder på cirka 770 år. En tall i Finland var 1029 år, när den föll 1879.) Lite stormskador i några av trädens kronor inverkar inte menligt på livskraften. Tallar i produktiv odling står normalt tätare än i denna skog. Ingen omfattande gallring av tallskogen är nödvändig.

Man synade även lövträden, som dominerar i Skogen, och ansåg dem bristfälligt underhållna. Ett lövträd som ek eller bok har i vuxet och skogsvårdat tillstånd oftast en betydande lövkrona för sin optimala tillväxt. De enskilda träden bör därför ha en större yta omkring sig än tall. Området åt nordost mot Josefsons fastighet har huvudsakligen självsådda ekar och lönnar, även al, ask, asp och körsbär, som står mycket tätt. De saknar nästan alla egentliga kronor, många ser ut som smala vispar som tränger sig upp mot varandra. Ingen vacker syn, menade man. De borde ha gallrats

ordentligt i ett tidigt skede. Även i bokskogen, som planterades efter stormen 1969, står träden för trångt. Endast ett fåtal individer mot ytterkanterna av området har utvecklat bokens klassiska ”kjolar” av lövverk.

I motsats till ett parkbestånd som detta kan odlad ek och bok ämnade för virkesproduktion växa upp tätt för att gynna höga, grenfria stammar, som kan sågas upp till plank av hög kvalitet.

Virkesvärdet för de märkta tallarna är högt jämfört med standardodlad tall. Detta bör kunna täcka ev. avverkningskostnader väl.

Formalia

Skogsmyndigheter m.fl. kan inte förhindra att en ägare fäller sin skog om han vill, förutsatt att där inte finns ex. mycket gamla träd eller ovanlig flora eller fauna, eller om det inte förfular landskapsbilden. För Skogen gäller möjligen det sista. Om medlemmarna önskar, kan man därför besluta att fälla de märkta träden, förutsatt att inget annat gäller.

Emellertid föreligger inte denna frihet i detta aktuella fall, eftersom Stiftelsens stadgar och intentioner samt bakgrundshistoria starkt talar emot en sådan aktion.

Om intentionerna med Sällskapet Arbores

Sällskapets syfte och målsättning framgår tydligt både av historien återgiven i arkiven och gällande hemsida med stadgar och allmänna formuleringar.

”Förutom vård och skötsel av vårt gröna arv har föreningen vidgat engagemanget till att även förvalta arvet av traditioner och trivsel på ön, till glädje och nytta för såväl bofasta som sommargäster.”

”Två gånger varje år, vår och höst, samlas vi kring Sällskapet Arbores ursprungliga tanke och syfte, nämligen att vårda och värna om skogsbeståndet på vår ö.”

Syftet beskrivs historiskt att ”anlägga och underhålla skogs- och parkplanteringar, vägar, promenader och vattenbrunnar samt vad i övrigt kunde vara till nytta och trevnad för ön”.

Två uppsatta skyltar i Skogen återspeglar en del av detta. Med dagens förutsättningar torde Sällskapets skogsvårdande aspekter begränsas till endast Skogen.

Slutkommentarer

Skogen är ju en blandskog där cirka 2/3 av ytan är ren lövskog med bok, asp, ask, björk, ek, lönn, al, alm, körsbär, rönn, vildapel, och 1/3 är tallskog med inslag av lövskog. Björk och tall var de tidigaste träden på ön. Den enda granen och det enda lärkträdet fälldes 2013. Med denna blandskog uppnår man bl.a. att Skogen är grön även vintertid. Härmed skapas en bred skogskänsla året om. Marken åt sydost med bergigt underlag, där många av tallarna står, lämpar sig sämre för välvuxen lövskog.

De regelbundna skogsvårdsdagarna vår och höst måste även i fortsättningen vara kapabla att själva klara av stormfällor och smärre gallring av dåliga eller lutande träd.

Att fälla de märkta cirka 55 tallarna har ingen skogsvårdsmässig motivering och går emot Stiftelsens ursprungliga intentioner och historia. I generationer har Sällskapet upprätthållit sin pietetsfulla tradition. Det måste vara medlemmarnas uppgift att värna om detta.

Det är ett privilegium att få bo intill Skogen. På vintern kan det vara lite mörkt att passera, sedan kommunen tagit bort belysningen. Men styrelsen lät ju lägga ner slang för framtida kabeldragning i samband med vägförbättringen, och förhandlingar är enligt uppgift på gång tillsammans med andra föreningar på ön för att få tillbaka belysningen.

Promenaderna genom Skogen blir även en skönhetsupplevelse. Dessa välvuxna, ovanligt vackra tallar visar upp sig mäktigt i olika dagrar och skulle säkert ha lyckliggjort Silfverskiöld och Åre, om dessa pionjärer hade fått möjlighet att vandra runt så här 100 år senare!

Med vänliga hälsningar

Karl-Anders

Karl-Anders Karlsson
Professor emeritus
Tidigare institutionschef vid Sahlgrenska Akademin
Supporter av Arbores sedan 1968
Åretruntboende sedan 2004
Brattenvägen 32B, 430 84 Styrso
karl-anders.karlsson@medkem.gu.se